

Biuletyn

**Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza**

Rok IV: 2006

Data odczytu: 29.11.2006

Numer 35 (109)

Data wydania: 29.11.2006

Stanisław Poręba.

„Gazeta Grudziądzka” – opiekunka Towarzystwa Śpiewu „LUTNIA” w Grudziądzu (1910-1919).

W 2005 r. minęła 95 rocznica założenia Towarzystwa Śpiewu „Lutnia” w Grudziądzu. Działo ono do wybuchu II wojny światowej. Po wybuchu wojny niektórzy jej członkowie zostali zamordowani przez Niemców, inni zginęli w obozach koncentracyjnych, jeszcze inni nie powrócili do Grudziądza z tułaczki wojennej... W 1945 r. nowe „władze”, zaliczone później do „I-szej ekipy władz ludowych”, nie pozwoliły na wznowienie działalności „Lutni”...

Myśl o utworzeniu w Grudziądzu nowego polskiego towarzystwa, zajmującego się wyłącznie „pielęgnowaniem śpiewu chóralnego”, powstała około 1910 r., w kręgu Wiktora Kulerskiego i „Gazety Grudziądzkiej”. Głównym inicjatorem jego założenia był Bolesław SOBIECHOWSKI, księgowy w redakcji „Gazety” i pisarz dla dzieci, piszący pod pseudonimem „Bolesławowicz”. Jego inicjatywę poparli dziennikarze „Gazety” i pracownicy jej drukarni: Edmund BERNACKI, Franciszek BIELICKI, Jan BONA, Władysław KULERSKI, Leon LOREK, Jan Michał RAKOWSKI, Józef TREPkowski, dr Józef ULATOWSKI i Władysław SIEG. Spoza tego kręgu pochodzili: Teofil JOACHIMCZYK (kupiec), Julian SZYCHOWSKI (adwokat) i Wanda z Kuźnickich ULATOWSKA (żona dr J. Ulatowskiego).

Nowe towarzystwo przyjęło nazwę TOWARZYSTWA ŚPIEWU „LUTNIA” i rozpoczęło działalność 15 kwietnia 1910 r. Opracowany został jego „STATUT” i 5 dni później zostało zarejestrowane na policji i w grudziądzkim sądzie. Czołową rolę przy rejestracji „Lutni” odegrał adwokat J. Szychowski. Do „Lutni” zapisało się 50 osób, w tym 25 mężczyzn. Wybrany został zarząd: J. Szychowski – prezes,

B. Sobiechowski - sekretarz, Fr. Bielicki – skarbnik i E. Bernacki - dyrygent. Zebrania „Lutni” odbywały się 2 razy w tygodniu w Karczmie „Pod Kotwicą”, w Grudziądzu, nad Wisłą lub w Introligatorni „Gazety Grudziądzkiej w Grudziądzu, Rynek Zbożowy 2/3.

Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” organizowało dla polskiego społeczeństwa Grudziądza koncerty i obchody świąt narodowych oraz dla swoich członków zabawy i wycieczki w okolice Grudziądza.

Od początku działalności opiekę nad „Lutnią” przejęła Redakcja „Gazety Grudziądzkiej”. Jej nakładem wyszedł drukiem statut „Lutni”, pt. USTAWY TOWARZYSTWA ŚPIEWU „LUTNIA” W GRUDZIĄDZU, Grudziądz 1910, ss. 10. Z innych wydawnictw warto wymienić broszurę: PAMIĄTKA [Z] WYCIECZKI TOWARZYSTWA ŚPIEWU „LUTNIA” W GRUDZIADZU, PAROWCEM DO CHEŁMNA, W I-SZE ŚWIĘTO ZIELONYCH ŚWIĄT, 4 CZERWCA 1911 R., Grudziądz 1911, ss. 7. W broszurze umieszczono kilka pieśni, których wyboru dokonał dyrygent E. Bernacki. Z myślą o dalszym rozwoju ruchu śpiewaczego w Grudziądzu i na innych ziemiach zaboru pruskiego, Wydawnictwo „Gazety Grudziądzkiej” wydało szereg śpiewników, zawierających pieśni kościelne i świeckie. Korzystali z nich m.in. członkowie „Lutni”.

W 1911 r. została rozwiązana sprawa stałego lokalu dla „Lutni”. Na siedzibę jej został wybrany nowo wybudowany Dom Polski „Bazar” w Grudziądzu, przy ul. Fryderykowskiej 8.

Delegaci „Lutni” brali udział w I Zjeździe Delegatów Towarzystw Śpiewu w Prusach Zachodnich (Grudziądz 1912), w czasie, którego utworzony został Zachodnio-Pruski Związek Kół Śpiewackich. Siedziba jego początkowo mieściła się w Grudziądzu, później przeniesiono ją do Torunia. Do związku wstąpiło 16 towarzystw śpiewaczych, w tym m. in. grudziądzka „Lutnia”.

W 1914 r. „Lutnia” brała udział w Zjeździe Śpiewackim w Chełmnie.

Do 1914 r. w skład zarządu „Lutni” wchodziło: prezesi: J. Szychowski (1911, 1913), dr Jan Sujkowski (1912), Karol Skworz (1914), Ignacy Żniński (1914); sekretarze: Wł. Kulerski (1910), Franciszek Kupiec (1911), Kazimierz Jendrach (Jędrach, 1911- 1914); skarbnicy: Józef Lange (1911-1914) i dyrygenci: E. Bernacki (1911-1914), I. Żniński (1914).

Po wybuchu I wojny światowej wszystkie polskie organizacje w Grudziądzu zawiesiły swoją działalność. Wyjątek stanowiła „Lutnia”. Ograniczyła ona tylko swoją działalność do prowadzenia chóru żeńskiego.

Dużą rolę w „adaptacji” „Lutni” na okres wojny odegrał dziennikarz „Gazety Grudziądzkiej” i „Przyjaciela Ludu” – I. Żniński. Prezesem zarządu „Lutni”, a jednocześnie dyrygentem jej był do 1 czerwca 1916 r. W tym dniu wyprowadził się do Poznania, gdzie objął stanowisko redaktora naczelnego „Gazety Narodowej”.

I. Żniński w 1915 r. dokonał reorganizacji zarządu „Lutni”: nowym sekretarzem zarządu został Henryk Wysocki, a skarbnikiem Stefan Winiarski. „Lutnia” zorganizowała 4 koncerty (w „Bazarze” - 2, w sali hotelu „Pod Złotym Lwem” - 1 i w Mniszku k. Grudziądzka – 1), oraz wystawiła sztukę ludową ze śpiewami „Zabobon, czyli Krakowiacy i Górale” (libretto J. N. Kamiński, muzyka K. Kurpiński). Prawdopodobnie reżyserem jej był sam I. Żniński.

Ponieważ zarząd Spółki Budowlanej „Bazar” z dr J. Sujkowskim na czele, w 1915 r. wydzierżawił budynek Domu Polskiego „Bazar” armii niemieckiej na pocztę polową, „Lutnia” została pozbawiona lokalu na zebrania. Redakcja „Gazety Grudziądzkiej” publicznie potępiła działalność dr J. Sujkowskiego i zarządu „Bazaru”, nazywając ją delikatnie „...szkodliwą dla polskości”. „Lutni” udostępnił salkę parafialną przy kościele farnym - na próby i zebrania, proboszcz ks. kanonik Otto Kunert.

Po wyjeździe I. Żnińskiego w „Lutni” zostały przeprowadzone nowe wybory do zarządu. Wybrano zarząd w składzie: Bernard Krzywiński - prezes, J. Trepkowski - zastępca prezesa, dr J. Ulatowski - sekretarz, Jolanta Lewartowska - zastępca sekretarza, Marta Buczkowska – skarbnik, Wł. Kulerski - dyrygent, Jan i Julian Kulerscy - zastępcy dyrygenta. Pod koniec 1916 r. w miejsce M. Lewartowskiej, która wyprowadziła się z Grudziądzka, skarbnikiem została Jadwiga Łazarewicz.

Powyższy zarząd z wyjątkiem dyrygentów, działał do marca 1919 r. W latach 1917 - 1919 dyrygentami „Lutni” byli: Karol Baryła (1917), prof. Kühn z Konserwatorium w Berlinie (1917), nauczyciel z Szynwałdu Roman Grabowski (1918) i organista Franciszek Heyma (1919).

W dniu 29 kwietnia 1917 r. Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” zorganizowało Obchody Sienkiewiczowskie, w sali hotelu „Pod Złotym Lwem”. Dochód z nich został przeznaczony na fundusz dla bezdomnych. Zebrane pieniądze przekazano Wiktorowi Kulerskiemu, jako „opiekunowi” „Lutni”. Ten przekazał je do Poznania, do Komitetu Pomocy Rodakom w Królestwie Polskim, mieszczącym się przy ul. Teatralnej 2.

W maju 1917 r. zarząd „Lutni” zorganizował dla swoich członków pierwszą wycieczkę statkiem do Sartowic k. Świecia n. Wisłą.

W dniu 6 czerwca 1917 r. zorganizowany został koncert w Święto Zielonych Świątek (dyrygent K. Baryła). W dniu 23 września 1917 r. członkinie „Lutni” W. Ulatowska i Stanisława Krzywińska zorganizowały uroczystość z okazji przyjęcia dzieci polskich do Pierwszej Komunii. Chórem dyrygował K. Baryła.

We wrześniu również 1917 r. zarząd „Lutni” zorganizował drugą wycieczkę do Sartowic.

W dniu 11 listopada 1917 r. zarząd „Lutni” zorganizował I Obchody Kościuszkowskie. Chórem dyrygował prof. Kühn.

W dniu 23 grudnia 1917 r. w sali hotelu „Pod Złotym Lwem” odbyły się II Obchody Kościuszkowskie. Dekoracje przygotowały: Anatolia Łaszewska i W. Ulatowska. Koszty dekoracji opłacił dr Stefan Łaszewski, ówczesny poseł do Parlamentu Rzeszy Niemieckiej w Berlinie. Dochód z imprezy przeznaczony został na pomoc dla bezdomnych.

Zarząd „Lutni” dokonał zakupu kompletu nut, potrzebnych do działalności chóru. Nuty sprowadziła do Grudziądza Księgarnia Wysyłkowa „Gazety Grudziądzkiej”.

W dniu 7 kwietnia 1918 r. „Lutnia” wystawiła w sali hotelu „Pod Złotym Lwem” komedię ludową „Sto tysięcy albo Jedenkroć”, autorstwa Leona Madeyskiego. Dochód z wystawienia komedii został przeznaczony na bezdomnych i przekazany do redakcji „Gazety Grudziądzkiej”.

W maju 1918 r. zarząd „Lutni” zorganizował wycieczkę do Owczarek, gdzie w parku przed domem W. Kulerskiego chór wystąpił z koncertem pieśni narodowych. W wycieczce wzięło udział 20 członkiń „Lutni”.

W dniu 7 lipca 1918 r. zarząd „Lutni” zorganizował letnią zabawę, w Strzelnicy Bractwa Kurkowego, przy ul. Strzeleckiej 10. W czasie zabawy drukarz Wł. Kulerski, wyświetlił aparatem projekcyjnym do przeźroczy, cykl „obrazów narodowych” i cykl „Miejscowości historyczne Polski”.

Również w lipcu odbyła się wycieczka za Wisłę, do Dragacza, do mini-ogrodu zoologicznego i zajazdu, stanowiącego własność grudziądzkiego przemysłowca Heinricha Pennera. Chór wystąpił z koncertem. Wł. Kulerski wyświetlał przeźrocza o różnej tematyce.

W dniu 2 lutego 1919 r. zarząd „Lutni” zorganizował Wieczorek Narodowy, w sali hotelu „Pod Złotym Lwem”. Dochód z wieczorku został

przeznaczony na Fundusz Narodowy i przekazany skarbnikowi Polskiej Rady Ludowej na Miasto Grudziądz.

W początkach 1919 r. do Grudziądza powrócili z frontu liczni członkowie „Lutni”. Zażądali oni od zarządu zwołania Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Śpiewu „Lutnia”, na dzień 5 lutego. W dniu 7 lutego dotychczasowy zarząd odmówił zgody na zwołanie Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia. W powstały spór pomiędzy dawnymi członkami a obecnymi „Lutni”, włączył się Bolesław Makowski z Torunia, prezes zarządu Zachodnio-Pruskiego Związku Kół Śpiewaczych. Spór został załagodzony i 6 marca 1919 r. w sali hotelu „Pod Czarnym Orłem” w Grudziądzu, odbyło się ogólne zebranie członków „Lutni”.

W skład nowego zarządu weszli: Kazimierz Wysocki - prezes, Tadeusz Marchlewski - wiceprezes, Stefan Fredek - sekretarz, Jadwiga Łazarewicz - zastępca sekretarza, Feliks Kościński - skarbnik, Władysław Sporny - bibliotekarz, dr J. Ulatowski oraz Stanisław Całbecki - ławnicy. Dyrygentem został ks. Bolesław Partyka. Pierwszą czynnością nowego zarządu było odtworzenie chóru mieszanego. Postanowiono też przygotowywać odczyty o dziejach polskiej pieśni. Pierwszy odczyt pt. „O śpiewie” wygłosił organista Fr. Heyma.

W marcu 1919 r. zakończył się okres „opieki” ze strony „Gazety Grudziądzkiej” nad Towarzystwem Śpiewu „Lutnia” w Grudziądzu. W wybranym niedawno zarządzie, z założycieli i dawnych działaczy „Lutni” pozostał tylko dr J. Ulatowski. Nie pracował on już w tym czasie w redakcji „Gazety Grudziądzkiej”, ale od 1918 r. prowadził własne Laboratorium Analiz Chemicznych, przy ul. Toruńskiej 5. Zbierał też materiały do własnych wspomnień z okresu gimnazjalnego w Inowrocławiu i materiały do dziejów grudziądzkiej „Lutni”.

Co było przyczyną rozstania się „Gazety Grudziądzkiej” „z opieką” nad Towarzystwem Śpiewu „Lutnia”? Trudno to dzisiaj, po latach, jednoznacznie określić...

W październiku 1918 r. zostało utworzone w Grudziądzu Towarzystwo Śpiewu „Moniuszko”. Wywodziło ono swój rodowód z Kółka Śpiewaczego przy Towarzystwie Ludowym, którego założycielem był W. Kulerski... Siedziba jego mieściła się w Domu Polskim „Bazar”. Towarzystwo poza śpiewem, zajmowało się też popularyzacją życia i dorobku Stanisława Moniuszki. Kulerski wydał kilka widowisk z podobizną kompozytora. W 1920 r., z inicjatywy Towarzystwa, dawna

ul. Fryderykowska (Friedrichstrasse) została przemianowana na ulicę S. Moniuszki.

„Gazeta Grudziądzka” i W. Kulerski roztoczyły opiekę nad wymienionym Towarzystwem.

Towarzystwo Śpiewu „Moniuszko” działało w Grudziądzu do wybuchu II wojny światowej.

W jednodniówkach: „PAMIĘTNIK ZJAZDU KÓŁ ŚPIEWACKICH I OKRĘGU NADWIŚLAŃSKIEGO... W GRUDZIĄDZU”, Grudziądz 1924, oraz „ŻYCIE POMORZA. KRÓLEWSKIE MIASTO GRUDZIĄDZ [I]”, [Grudziądz 1926], dr J. Ulatowski opublikował artykuły o dziejach grudziądzkiej „Lutni”. Są to tzw. „artykuły źródłowe”, ponieważ zostały opracowane w oparciu o nieistniejące obecnie i zaginione w latach II wojny światowej Archiwum Towarzystwa Śpiewu „Lutnia”, m. in. na podstawie Księgi Protokołów „Lutni” i Księgi Członków „Lutni”...

Po II wojnie światowej stopniowo zapomniano o dziejach i działalności „Lutni” w Grudziądzu...

Nie ufundowano jej nawet tablicy pamiątkowej...

WAŻNIEJSZA LITERATURA:

- ✧ J. Hinz, S. Poręba, Bibliografia wydawnictw zwartych i opublikowanych przez „Gazetę Grudziądzką” Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu, Grudziądz 2006, s. 46, poz. 188, s. 60, poz. 260.
- ✧ S. Poręba, „Gazeta Grudziądzka” (1894 – 1939). Calendarium, Grudziądz 2004, s. 15 (15 IV 1910).
- ✧ J. Ulatowski, Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” w Grudziądzu, skreślił..., [w:] Pamiętnik Zjazdu Kół Śpiewackich I Okręgu Nadwiślańskiego w dniu 6 lipca 1924 r., w Grudziądzu. Pod red. L. Sobocińskiego, Grudziądz 1924, ss. 17-31.
- ✧ J. Ulatowski, „Lutnia”[w:] Życie Pomorza. Królewskie Miasto Grudziądz [I]. [Pod red. A. Markwicza], [Grudziądz 1926], ss. 12 - 13.

WAŻNIEJSI DZIAŁACZE „LUTNI”

(1910-1919).

Edmund BERNACKI [BERNATZKI] (ur. 1 IV 1875, Słaboszewo k. Mogilna - zm. 11 XI 1939, Poznań), nauczyciel, dziennikarz, wydawca, działacz narodowy, niepodległościowy i śpiewaczy. Pseud. JÓZEF Z PAŁUK. **Grudziądz** (1910-1914). Zamordowany przez Niemców.

Franciszek BIELICKI (ur. 17 IX 1881, Skarlin k. Lubawy - zm. 18 I 1967, Grudziądz), drukarz, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (1898 – 1967).

Jan BONA (ur. 21 II 1872, Nowe Suminy k. Tucholi - zm. 5 VI 1942 Grudziądz), kupiec, drukarz, wydawca, działacz narodowy i społeczny.

Małe Tarpno k. Grudziądza (k. XIX w.-1927), **Grudziądz** (1927 - 1942).

Roman GRABOWSKI (ur. 1882, Szywnałd k. Łasina - zm. 1940, Działdowo), nauczyciel, organista, kompozytor, działacz narodowy. **Grudziądz** (1918 – 1919). Zamordowany przez Niemców.

Kazimierz JENDRACH [JĘDRACH] (ur. 1886 – zm. 15 XI 1914), drukarz, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (pocz. XX w.– 1914). Zginął jako żołnierz (okolice Warszawy).

Teofil JOACHIMCZYK (ur.? - zm. 1945, Grudziądz), kupiec, drogerzysta, działacz narodowy. **Grudziądz** (pocz. XX w. – 1945). Zamordowany przez nieznanych sprawców ((Rosjanie?).

Bernard KRZYWIŃSKI (ur. 1852, Grudziądz - zm. 28 II 1926, Grudziądz), kupiec, działacz narodowy, polityczny i społeczny. **Grudziądz** (II poł. XIX w. - 1926). Jego syn **Leonard** (1876 – 1940), kupiec, polityk i działacz społeczny, m. in. poseł na Sejm z Grudziądza (1922 – 1927).

Jan KULERSKI (ur. 1894, Świecie n. Osą? - zm. 1981, Wrocław), prawnik, działacz narodowy i społeczny, autor wspomnień. Brat Juliana i Władysława. **Grudziądz** (k. XIX w. - 1918?).

Julian KULERSKI (ur. 12 II 1898, Świecie n. Osą - zm. 31 XII 1963, Gdańsk), inż. okrętowiec, filomata, działacz narodowy. Brat Jana i Władysława. **Grudziądz** (I poł. XX w. – 1939?).

Władysław KULERSKI (ur. 11 XI 1880, Mazanki k. Radzyna – zm. 11 XI 1939, Księża Góry k. Grudziądza), drukarz, księgarz, wydawca, działacz narodowy i społeczny. Brat Jana i Juliana. **Grudziądz** (k. XIX w. – 1939). Zamordowany przez Niemców.

Leon LOREK (ur. 11 IV 1883, Wygoda k. Chojnic - 28 VIII 1929, Grudziądz), drukarz-chemigraf, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (k. XIX w. – 1929).

Anatola z Wolszlegierów ŁASZEWSKA (ur.? – zm. 9 I 1930, Warszawa), działaczka narodowa i społeczna. Żona dr Stefana Łaszewskiego. **Grudziądz** (1898 - 1920).

Bolesław SOBIECHOWSKI (ur. 6 X 1871, Trzemeszno - zm. 15 I 1911, Grudziądz), księgowy, redaktor, działacz narodowy i społeczny, pisarz dla

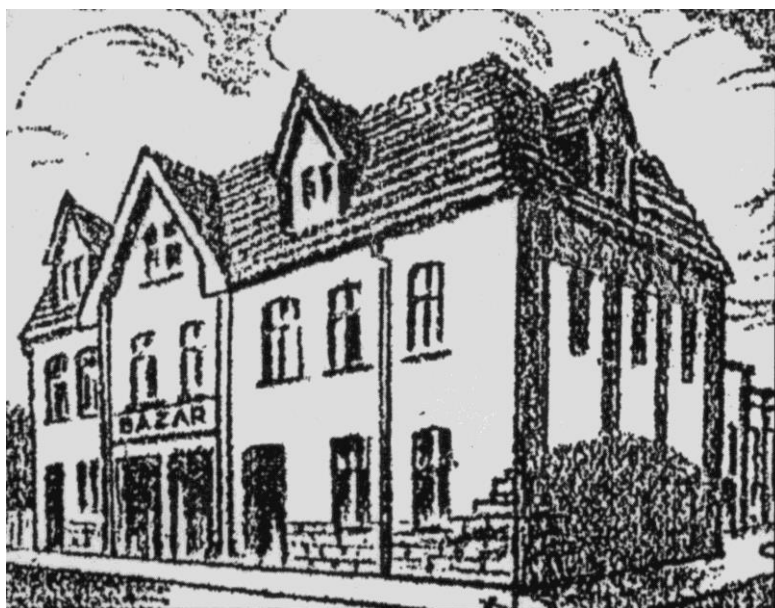
dzieci. Pseud. BOLESŁAWICZ, BOLESŁAWOWICZ. **Grudziądz** (1899 – 1911).

Jan SUJKOWSKI (ur. 13 V 1875, Wąbrzeźno – zm. 20 VI 1935, Poznań), dr med., lekarz, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (1911-1935).

Julian SZYCHOWSKI (ur. 16 VIII 1876, Lipinki k. Lubawy - zm. 24 IX 1951, Water Ford, Kanada), prawnik, adwokat, polityk, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (1909 – 1939). Senator R.P. z Grudziądza (1922 – 1926).

Józef ULATOWSKI - JASTRZĘBIEC (ur. 29 X 1860, Racice n. Gopłem – zm. 18 X 1934, Grudziądz), dr filozofii i chemii, dziennikarz, działacz narodowy i społeczny, autor wspomnień. **Grudziądz** (1905 – 1934).

Ignacy ŻNIŃSKI (ur. 29 VII 1869, Gniezno – zm. 15 X 1931, Poznań), nauczyciel, dziennikarz, historyk, krajoznawca, działacz narodowy i społeczny. **Grudziądz** (1910 – 1916).

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, KMDG. Logo KMDG i rys. W. Kulerskiego wykonał Grzegorz Rygielski, rys. Domu Polskiego „Bazar” wykonał Brunon Franowski (1934).